

Esipuhe

Oman serkun murhaamisessa moraalittomana pidetyn käytöksen vuoksi ei ole mitään kunniallista. Oman tyttären vangitsemisessa neljän seinän sisälle, koska tämä haluaa pukeutua samalla tavalla kuin muut ikäisensä tytöt, ei ole mitään kunniallista. Oman pojan pakottamisesta avioliittoon vanhempien valitseman puolison kanssa on kunniallisuus kaukana. Hyvin vaikeaa kunniaa on liittää myöskään siihen, kun tytär pakotetaan menemään naimisiin raiskaajansa kanssa. Ja juuri kunniaan sukulaiset tällaisissa tapauksissa kuitenkin vetoavat.

Kunniaan liittyvällä väkivallalla tarkoitetaan väkivaltaa sellaisissa tilanteissa, joissa henkilön — usein nuoren naisen — epäillänsä loukanneen omassa yhteisössään vallitsevia seksuaalimoraaliin liittyviä periaatteita.

Taustalla saattaa olla esimerkiksi epäily avioliiton ulkopuolisesta suhteesta, ystäväystyminen perheen mielestä vääränlaisen henkilön kanssa tai siveettömänä pidetty pukeutuminen. Joskus väkivaltaan johtaa pelkkä perätön huhu.

Suomessa yleisen lähisuhdeväkivallankin taustalla saattaa olla häpeän ja kunnian tunteita. Kunniaan liittyvän väkivallan erottaa kuitenkin muusta naiseen kohdistuvasta väkivallasta sen taustalla oleva yhteisöllinen käsitys perheen tai suvun kunniaa, joka rakentuu pitkälti perheen tyttöjen ja naisten kunnollisuuden varaa. Tähän liittyy myös se kunniaväkivallalle ominainen piirre, että päätös väkivallasta ja sen toteuttamisesta tehdään yhteisöllisesti, perheen tai suvun kesken.

Kunniaan liittyvää väkivaltaa esiintyy eri muodoissa ympäri maailman. Vakavimmillaan se johtaa murhaan. YK:n Väestörahoituksen (UNFPA) vuonna 2000 julkaiseman arvion mukaan vuosittain noin 5000 naista ja tyttöä menettää henkensä tämänkaltaisen, kylmäverisen väkivallan uhrina, mutta todellisuudessa määrän arvellaan olevan moninkertainen. Euroopan neuvoston mukaan kunniamurhat ovat lisääntyneet Euroopassa, etenkin Saksassa, Iso-Britanniassa, Ranskassa ja Skandinaviassa.

Toisin kuin joskus ajatellaan, kunniaan liittyvä väkivalta ei ole sidottu tiettyyn uskontoon eikä se kohdistu pelkästään tyttöihin ja naisiin. Myös poikia ja nuoria miehiä saatetaan pakottaa naimisiin vanhempien valitseman naisen kanssa tai heidät määrätään pitämään silmällä ja kontrolloimaan siskojensa käytöstä. Ääritapauksessa suku pakottaa alaikäisen pojan tappamaan siskonsa, sillä hän saa nuorena lievemmän tuomion. Homoseksuaaleilla pojilla ja miehillä on erityinen riski joutua kunniaväkivallan kohteeksi.

Jordanialaisen Rana Husseinin kirja on arvokas puheenvuoro kunnian nimissä tehtävää väkivaltaa vastaan. Hussein aloitti urauurtavan työnsä tutkimalla toimittajana maassaan tapahtuneita murhia. Hänestä on sittemmin tullut ihmisoikeusaktivisti ja kunniaan liittyvän väkivallan asiantuntija, joka on kirjoittanut aiheesta lukuisia artikkeleita. Vaikka murhatut tytöt ja naiset eivät enää elä, heidän tarinansa jäävät tämän kirjan myötä elämään.

Rana Hussein kuvaa hyvin kunniaan liittyvän väkivallan moninaisuutta ja yhteisöllistä painostusta — joko todellista tai kuviteltua. Hän tuo esiin myös sen, kuinka tekijät välttyvät kerta toisensa jälkeen rikosoikeudelliselta vastuulta tai saavat hyvin lyhyitä vankeustuomioita. Vanhakantaisen ja korruptoituneen oikeusjärjestelmän puitteissa kunniaan vetoamalla voi saada rikoksista lievemmän tuomion silloinkin, kun niiden todellinen motiivi on vaikkapa perintöriita. Rankaisemattomuus rehoittaa piinaavassa mittakaavassa. Hussein on ollut käynnistämässä kunniaan liittyvän väkivallan vastaista kampanjaa Jordaniassa yhdessä kansalaisyhteiskunnan kanssa. Aktivistien sitkeän työn tuloksena maassa onkin ryhdytty antamaan kovempia rangaistuksia kunniaan liittyvissä väkivaltatapauksissa. Saan itsekin rohkeutta ja uskoa työhöni siitä, miten naiset joka puolella maailmaa yhdistävät voimiaan ja järjestäytyvät vääryyttä vastaan. Vähitellen muutosta tapahtuu.

Nyt suomeksi käännetty kirja käsittelee myös Euroopassa ja Yhdysvalloissa tehtyjä kunniamurhia. Esipuheen kirjoittamishetkellä Suomessa ei Ihmisoikeusliiton tietojen mukaan ole tapahtunut kunniamurhia. Kunniaan liittyvä väkivalta ilmenee eri mittakaavassa ja muodoissa kuin Jordaniassa, Iso-Britanniassa tai Ruotsissa. Tiedämme silti työmme perusteella sitä esiintyvän monissa muodoissa myös Suomessa. Tietoomme tulleissa tapauksissa se näkyy yleisimmin eriateisena pukeutumisen tai sosiaalisten suhteiden rajoittamisena. Sekä tyttöjä että poikia saatetaan painostaa voimakkaasti myös pakkoavioliittoon.

Ihmisoikeusliitto on tehnyt työtä kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisemiseksi Suomessa vuodesta 2010. Toimintamme keskiössä on tiivis yhteistyö maahanmuuttajajärjestöjen kanssa. Asennemuutos kestää yleensä pitkään, mutta työmme tuloksena keskustelu kunniaan liittyvistä konflikteista on lisääntynyt kodeissa ja perheissä. Monet yhteisötyöhömme osallistuneista pystyvät nykyään keskustelemaan avoimemmin kunniaakysymyksistä kuin vielä pari vuotta sitten ja tietävät, kuinka mahdollisia konflikteja ja väkivaltaa voi ennaltaehkäistä.

Yhteisötyön lisäksi tarjoamme myös neuvontaa ja tukea henkilöille, jotka kohtaavat kunniaan liittyviä konflikteja elämässään sekä koulutamme viranomaisia aiheesta.

Kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisyn haasteet näyttävät valitettavan samantyyppisiltä ympäri maailmaa. Suuri osa työstä jää kansalaisjärjestöjen harteille ja sitä tehdään usein määräaikaisella ja varsin riittämättömällä rahoituksella. Valtiot ovat kaikkialla puuttuneet tuskallisen hitaasti kunniaan liittyvään väkivaltaan ja usein vastaan kunniamurhan tultua julkisuuteen.

Poliittisen tahdon puute näkyy myös Suomessa. Tiedämme, että Suomi on eurooppalaisittain väkivaltainen maa. Niin kansainväliset ihmisoikeussopimukset velvoittavat valtiot vastaamaan väkivallan ennaltaehkäisystä, uhrin suojelemisesta ja auttamisesta. Lisäksi viranomaisten tehtävänä on saattaa rikoksen tekijä vastuuseen. Suomi on kuitenkin saanut jatkuvasti moitteita kansainvälisiltä ihmisoikeuselimiltä riittämättömästä puuttumisestaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Viimeksi helmikuussa 2014 YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevaa yleissopimusta valvova CEDAW-komitea moitti Suomea siitä, ettei maassamme ole riittävää rahoitusta ja toimivaa yhteistyötä naisiin kohdistuvan väkivallan ennaltaehkäisemiseksi.

Kunniaan liittyvää väkivaltaa ei Suomessa useinkaan tunnisteta eikä täällä ole tehty aiheesta perusteellista tutkimusta. Jotta sitä pystytään ehkäisemään ja jo käynnissä oleviin konflikteihin voidaan puuttua tehokkaasti, on tärkeää selvittää ongelman laajuus, sen yleisimmät ilmenemismuodot ja erityispiirteet Suomessa. Muualla Euroopassa viranomaiset ovat rahoittaneet kunniaan liittyvän väkivallan tutkimusta. Esimerkiksi Iso-Britanniassa sisä- ja ulkoministeriöiden yhteistyössä toimiva pakkoavioliittoyksikkö tilastoi vuosittain epäillyt pakkoavioliitot ja uhrien taustat. Ruotsissa vuonna 2009 tehdyn tutkimuksen perusteella noin 70 000 ruotsalaisnuorta puolestaan kokee, ettei voi vapaasti valita puolisoaan. Tämä osoittaa, että pakkoavioliiton uhka on todellinen myös Pohjoismaissa.

Tehokas kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisy edellyttää selkeän vastuutahon määrittelemistä.

Nykyisellään Suomessa ei erikseen tilastoida kunniaiväkivaltaa ja hallitusohjelman lupaukset kunniaan liittyvän väkivallan tunnistamisen tehostamisesta, viranomaiskoulutusten toimeenpanosta sekä varhaisen puuttumisen mallien kehittämisestä ovat pitkälti jääneet toteutumatta. Viranomaisten kykyä tunnistaa kunniaan liittyviä konflikteja ja taitoa puuttua niihin onkin lisättävä.

Rana Husseinin kirja puhuttelee merkittävällä tavalla lukijoita myös Suomessa, sillä se antaa tietoa aihepiiristä, josta meillä on tähän mennessä puhuttu vain vähän. Samalla kirja avaa monenlaisia näkökulmia kunniaan liittyvään väkivaltaan ja murtaa siten ilmiöön yhdistettyjä myyttejä.

Kunniaan liittyvissä konflikteissa yhdistyvät monet ihmisoikeusloukkaukset, joita perustellaan perheen ja suvun kunnian säilyttämisellä. Onneksi asenteet kuitenkin muuttuvat. Tavoitteenamme on maailma, jossa tyttöihin ja naisiin kohdistuva väkivalta ei ole enää kunniallista, vaan yksinomaan häpeällistä.

Päivi Mattila
Pääsihteeri
Ihmisoikeusliitto